

Ks. Ryszard Banach

POCZĄTKI SEMINARIUM DUCHOWNEGO W TARNOWIE

Każdy jubileusz jest okazją do refleksji i stanowi jakąś formę obrachunku z przeszłością. Jubileusz 150-lecia Seminarium Duchownego naszej diecezji również skłania do spojrzenia w przeszłość tak bardzo zasłużonej instytucji i zapytania, jakie były jej początki.

Ramy czasowe artykułu wyznaczają daty: 1821 i 1838. Podstawę jubileuszu, a równocześnie punkt wyjścia dla niniejszego artykułu, stanowi data 20 września 1821, gdyż wtedy została wydana przez papieża Piusa VII bulla erygująca diecezję tyniecką, która wkrótce zmieniła nazwę na diecezję tarnowską. Ze względu na szczegółowe wytyczne odnoszące się do założenia seminarium, jakie podaje papież w bulli, można ją traktować także jako dokument erekcyjny seminarium duchownego w naszej diecezji. Datą zamykającą zakres czasowy artykułu jest 1. IX. 1838, czyli dzień otwarcia seminarium w nowym budynku, ze wszystkimi rocznikami seminarzystów oraz pełnym składem przełożonych i profesorów.

Bazę źródłową artykułu stanowiły w zasadzie Akta Konsystorza Tynieckiego i Tarnowskiego¹ oraz Akta Rektoratu Seminarium Duchownego². Cennego materiału dostarczyły również prace ks. prof. Mariana Rechowicza, ks. prof. Bolesława Kumora, o. Edwarda Hospa i ks. dra Adama Nowaka.³

¹ Archiwum Diecezjalne w Tarnowie (dalej cyt. ADT).

² Archiwum Seminarium Duchownego w Tarnowie (dalej cyt. ASDT).

³ Ks. Marian Rechowicz, Zagadnienie powołań kapłańskich w okresie pojózefińskiego Seminarium Generalnego w dawnej Galicji (1790—1819), „Nasza Przeszłość“ 4 (1948), ss. 209—224, (dalej cyt. Rechowicz: Zagadnienie powołań).

— Studia alumnów w Galicyjskim Seminarium Generalnym (1790—1819), *Roczniki Teologiczno-kanoniczne*, 2 (1955), s. 61—107.

— Wychowanie ascetyczne w Galicyjskim Seminarium Generalnym (1790—1819), „R-ki Teol.-kan“ 3 (1957), s. 301—320.

— Karność alumnów w Galicyjskim Seminarium Generalnym (1790—1819), „R-ki Teol.-Kan.“ 3 (1956) z. 1, s. 119—160.

— Z dziejów gospodarczych Galicyjskiego Seminarium Generalnego, „Roczniki Humanistyczne KUL“ z. 4 (1953) s. 117—756.

Artykuł nie omawia tematu w sposób wyczerpujący, lecz raczej skrótowy.⁴ Obejmuje on trzy punkty. Pierwszy, jako wprowadzający, wybiega nieco poza określone ramy czasowe i sięga do początków diecezji tarnowskiej, aby wskazać na najwcześniejsze próby zorganizowania seminarium diecezjalnego. Natomiast w punkcie drugim i trzecim śledzimy historię założenia seminarium w jego początkowej formie i budowę gmachu seminaryjnego, zwracając uwagę na liczne trudności, jakie stały na drodze kształtującego się powoli seminarium aż do osiągnięcia pełnej formy.

KSZTAŁCENIE DUCHOWIEŃSTWA W PIERWSZYM OKRESIE
ISTNIENIA DIECEZJI TARNOWSKIEJ
I W WIKARIACIE STAROSĄDECKIM (1785—1821)

Diecezja tarnowska powstała w wyniku pierwszego rozbioru Polski z części diecezji krakowskiej, leżącej po prawej stronie Wisły, tzw. Cisvistulany, która dostała się pod władzę monarchii austriackiej. W okresie pierwszego rozbioru w diecezji krakowskiej istniało wprawdzie sześć seminariów duchownych, jednak wszystkie mieściły się na obszarze pozostałym przy Polsce⁵. Na terenie Cisvistulany nie było żadnej szkoły teologicznej⁶. Nie można też było myśleć o założeniu seminarium w nowo powstałej diecezji, był to bowiem okres największego nasilenia józefinizmu.

W pozostałych diecezjach zaboru austriackiego (zwanego królestwem Galicji i Lodomerii) — podobnie jak i w całym państwie austriackim — zlikwidowano wszystkie uprzednio istniejące seminaria diecezjalne i na mocy zarządzenia cesarza Józefa II utworzono w 1783 roku jedno seminarium generalne we Lwowie, w którym mieli się kształcić klerycy z terenu całej Galicji. W tym też seminarium kształcili się i wychowywali alumni diecezji tarnowskiej od chwili jej powstania w 1785

Ks. Bolesław Kumor, *Dzieje polityczno-geograficzne diecezji tarnowskiej*, Lublin 1958 (dalej cyt. Kumor: *Dzieje*).

Tenże, *Seminarium Duchowne w Tarnowie, (1838—1958)*, „*Currenda*“ 109 (1959), s. 262—290 (dalej cyt. Kumor: *Seminarium*).

Eduard Hosp. C. SS. R., *Bischof Gregorius Thomas Ziegler, Ein Vorkämper gegen den Josephinismus*, Linz 1956 (dalej cyt. Hosp. Ziegler).

Ks. Adam Nowak, *Sylwetki biograficzne profesorów seminarium duchownego w Tarnowie, III: Teologia pastoralna i homiletyka*.

„*Currenda*“ 109 (1959), s. 313—324 (dalej cyt. Nowak: *Sylwetki*).

Tenże, *Biblioteka Seminarium Duchownego w Tarnowie, zarys historyczny*, Tarnów 1967 (maszynopis).

⁴ Szczegółowo omawia ten sam temat praca przygotowana na KUL (maszynopis).

⁵ Ks. Wł. Chotkowski, *Historia polityczna Kościoła w Galicji za rządów Marii Teresy*, t. 1—2, Kraków 1909.

⁶ Kumor, *Seminarium*, s. 262.

roku.⁷ Biskup tarnowski Florian Amand Janowski (poprzednio opat tyński) musiał podporządkować się zarządzeniu cesarskiemu, choć szczerze pragnął mieć seminarium na terenie własnej diecezji.⁸

Liczba alumnów była jednak zbyt szczupła w stosunku do potrzeb diecezji. W roku 1788 w seminarium generalnym — jak podaje ks. Tarnowski⁹ — było 4 alumnów diecezji tarnowskiej, a w roku 1789 tylko jeden. Niedobór duchowieństwa w diecezji wciąż powiększał się; podobnie było też w innych diecezjach. W celu wypełnienia luk w duszpasterstwie, 4 lipca 1790 r. dekret nowego cesarza Leopolda II zniósł seminaria generalne i zezwolił ponownie utworzyć seminaria diecezjalne. Życzeniom większości biskupów stało się więc zadość.¹⁰ W Galicji jednak realizacja dekretu okazała się niełatwa, bowiem władze gubernium lwowskiego wolały zachować seminaria generalne. Biskupi unicy również prosili o utrzymanie seminarium generalnego, gdyż nie mieli funduszy na utrzymanie seminariów diecezjalnych. Biskupi łacińscy we Lwowie i Przemysłu dążyli do odzyskania budynków i uposażenia dawnych seminariów diecezjalnych. Gubernium jednak niezbyt chętnie przychyliło się do wypełnienia tych postulatów. Spory przeciągały się, a tymczasem budynek dotychczasowego seminarium generalnego ob. łac. oddano unitom i klerycy diecezji łacińskich znaleźli się w niezmiernie trudnych warunkach.¹¹

Jeżeli arcybiskup lwowski i biskup przemyski mieli trudności ze strony gubernium w odzyskaniu własności seminariów diecezjalnych sprzed roku 1783, to tym większe trudności stały przed biskupem tarnowskim, który nie posiadał żadnego funduszu na założenie i utrzymanie seminarium diecezjalnego. Biskup Janowski podjął w tym kierunku starania prawie natychmiast po ogłoszeniu dekretu cesarskiego o zniesieniu seminariów generalnych. W sierpniu 1790 roku konsystorz tarnowski wysłał do gubernium pismo w sprawie otwarcia seminarium i domu kapłańskiego w Tarnowie, na które odpowiedziano odmownie ze względu na czas wojny i trudności związane z organizacją nowego seminarium. Sprawę tę poleciło gubernium odłożyć „do spokojniejszych

Mieczysław Tarnawski, *Alumnat józefińskiego Seminarium Generalnego o. ł. we Lwowie (1783—1790)* „Gazeta Kościelna“ 25 (1918), s. 434 (dalej cyt. Tarnawski: *Alumnat*).

⁸ Ks. Jan Pączek, *Biskup Florian Amand Janowski — organizator diecezji tarnowskiej (1786—1801)*, maszynopis. Streszczenie w: *Sprawozdanie z czynności wydawniczej i posiedzeń naukowych oraz kronika TNKUL nr 13*, s. 14—15.

⁹ Tarnawski, *Alumnat*, s. 450.

¹⁰ Eduard Winter, *Der Josefismus*, Berlin 1962, s. 204.

H. Zschocke, *Die theologischen Studien und Anstalten der katholischen Kirche in Osterreich*, Wien und Leipzig 1894, s. 66 i n.

¹¹ Ks. M. Rechowicz, *Z dziejów gospodarczych Galicyjskiego Seminarium Generalnego we Lwowie*, „Roczniki Humanistyczne KUL“ 4 (1953) z. 4, s. 121 i n.

czasów“.¹² Alumni tarnowscy w dalszym ciągu musieli kształcić się we Lwowie. Biskupowi Janowskiemu, nie podobała się jednak atmosfera wychowawcza i formacja duchowa wychowanków seminarium lwowskiego, toteż chętnie przyjmował do diecezji kapłanów i kandydatów do święceń z innych części Polski, absolwentów zaś seminarium generalnego odstępował archidiecezji lwowskiej.

Postępowanie biskupa spowodowało wniesienie w 1795 r. do dziekanatu teologicznego skargi alumnów tarnowskich przebywających we Lwowie. Żalili się w niej na swego ordynariusza i na konsystorz tarnowski, faworyzujący obcych przybyszów, oraz na rozpowszechnianie w diecezji opinii, że absolwenci seminarium lwowskiego *theologi acatholici et nocivis maximis imbuti sunt*.¹³ Dziekan wydziału teologicznego ks. Jan Potoczki i Michał Harasiewicz zredagowali w imieniu kolegium profesorów szeroki memoriał solidaryzujący się ze skargą kleryków tarnowskich i wysłali go do najwyższych władz szkolnych w Galicji, skąd przesłano go do gubernium. W memoriale tym autorzy podają, że wielu alumnów zrażonych postępowaniem konsystorza opuszcza seminarium.¹⁴

Nie wiadomo, jak się sprawa zakończyła. Na pewno biskup Janowski nie był zadowolony z postępowania swoich kleryków. Można przypuszczać, że ten incydent wzmógł starania o założenie własnego seminarium. Owocem tych starań było zorganizowanie w ostatnich latach jego rządów seminarium diecezjalnego w Tyńcu, w klasztorze benedyktynów, w którym do końca życia sprawował władzę jako opat.

Istnienie tego seminarium jest jednak dość zagadkowe. W literaturze historycznej nikt o nim nie wspomina. Nie wiadomo też ze źródeł archiwalnych, czy było zorganizowane wbrew woli gubernium czy za jego zgodą. Nie wiadomo, kiedy powstało i kiedy przestało istnieć. Zachował się jedynie dokument z r. 1799, który podaje nazwiska 74 alumnów wraz z wicerektorem Tomaszem Przybilewiczem, bez podziału na lata studiów, lecz w alfabetycznym porządku z podaniem kosztów ich dziennego oraz całościowego utrzymania za I kwartał roku szkolnego 1798/99.¹⁵

Tyniec miał tradycje ośrodka wychowawczego. Istniała tam od dawna szkoła przyklasztorna reprezentująca dobry poziom nauczania.¹⁶ Było też prawdopodobnie zakonne studium domowe dla kleryków benedyktyń-

¹² ADT, Teki ks. R. Sitki, odpis pisma gubernium, z 24. VIII. 1790.

¹³ Ks. M. Rechowicz, Zagadnienie powołań, s. 222.

¹⁴ ADP, Ks. nr 231: Pismo dziekana Potoczkiego i M. Harasiewicza z 26. II. 1795.

¹⁵ ASDT, teczka 1, Ausweis der Alumnat mit Inbegriffen H. Vicerektors in der Tyniecer Seminarium r. latini.

¹⁶ Ks. Wł. Chotkowski, Ostatnie lata benedyktynów w Tyńcu, Kraków 1900, s. 16—17 i 28.

skich. Mogło tam więc znaleźć miejsce seminarium diecezjalne, które byłoby próbą zaradzenia dotkliwym brakom kleru diecezjalnego i uniknięcia zła, na jakie narażeni byli alumni seminarium generalnego we Lwowie.

Nie zostało również wyjaśnione, czy alumni seminarium w Tyńcu odbywali studia w miejscu, czy w pobliskim Krakowie, który po trzecim rozbiorze w 1795 r. znalazł się również w granicach monarchii austriackiej.

W 1801 r. zmarł ks. biskup Janowski. Z jego śmiercią prawdopodobnie seminarium tynieckie przestało istnieć, tym bardziej, że władze austriackie już zdecydowały likwidację diecezji tarnowskiej, ponieważ Kraków znalazł się pod berłem Habsburgów, a więc okazała się ona zbyt duża.¹⁷ Do czasu likwidacji diecezji tarnowskiej zarządzał nią ks. Wojciech Górski, późniejszy biskup kielecki. Są na to dowody, że w latach jego rządów seminarium w Tyńcu już nie istniało.

Kiedy gubernium skierowało do niego pismo z upomnieniem, by nie wyświęcać duchownych przed ukończeniem przepisanych studiów i aby co roku przysyłać wykaz wyświęconych wraz ze świadectwem ukończenia przez nich studiów teologicznych, ks. Górski odpisał, że od śmierci biskupa Janowskiego nikt nie został wyświęcony oraz przesłał tabelę wyświęconych w ubiegłym roku. Można przypuszczać, że nie chodzi tu o alumnów seminarium generalnego we Lwowie, gdyż ci mogli być wyświęceni przez arcybiskupa lwowskiego, lecz o tych, którzy kończyli studia na terenie diecezji, albo absolwentów Wydziału teologicznego w Krakowie, zgłaszających się do święceń.¹⁸

Wśród wielu tajemnic i pytań związanych z zagadnieniem seminarium tynieckiego, na które trudno znaleźć odpowiedź, pewne jest tylko to, że biskup Janowski dążył do utworzenia seminarium diecezjalnego. Zbierał na ten cel fundusze, starał się wypełnić zalecenie soboru trydenckiego, które papież Pius VI przypominał biskupom, wreszcie w sposób dla siebie możliwy zalecenie to zrealizował.

Po zniesieniu diecezji tarnowskiej bullą Piusa VII z dnia 13 czerwca 1805 r. przeprowadzono we wrześniu 1807 roku podział diecezji. Terytorium jej przydzielono diecezji krakowskiej i przemyskiej.¹⁹ Alumni diecezji tarnowskiej studiujący we Lwowie musieli tam pozostać na koncie tzw. funduszu religijnego, a po ukończeniu studiów przejść do diecezji krakowskiej lub przemyskiej, zależnie od tego, do której diecezji należało terytorium ich pochodzenia. Wielu jednak alumnów,

¹⁷ Kumor, *Dzieje*, s. 61.

¹⁸ Rechowicz, *Zagadnienie powołań*, s. 221.

¹⁹ Kumor, *Dzieje*, s. 63—64.

między innymi wszyscy neoprezbiterzy z roku 1807, przeszło wtedy do diecezji lwowskiej²⁰. Od 1807 do 1809 r. toczyły się na tym tle spory (o kleryków) między Krakowem i Lwowem, które zakończyły się dopiero z chwilą włączenia Krakowa do Księstwa Warszawskiego. Władzę nad terenami diecezji krakowskiej pozostałymi w Galicji objął wtedy arcybiskup lwowski i utworzył z nich tzw. Wikariat Generalny z siedzibą w Starym Sączu.

Podobnie jak przed kilku laty bp Janowski, tak teraz starosądecki wikariusz generalny, ks. Jan Bayer, żywił niechęć do wychowanków seminarium lwowskiego i wakujące parafie wolał obsadzać zakonnikami i klerem napływowym z Księstwa Warszawskiego czy z Królestwa Kongresowego. Wskutek tego w dalszym ciągu wielu kleryków z wikariatu starosądeckiego przechodziło do diecezji lwowskiej.²¹ Ucierpiał na tym bardzo stan duchowieństwa w wikariacie. Niekorzystne skutki takiego postępowania uwidoczniły się szczególnie w latach późniejszych, po utworzeniu diecezji tyńieckiej.

ZORGANIZOWANIE SEMINARIUM W DIECEZJI TYNIECKO-TARNOWSKIEJ

Wikariat Generalny w Starym Sączu miał charakter tymczasowy. Po kongresie wiedeńskim, na którym dokonano nowego podziału ziem polskich, Kraków nie wrócił do Galicji. Tymczasowy stan zarządu galicyjskiej części diecezji krakowskiej musiał ulec zmianie. Kilkuletnie starania władz austriackich doprowadziły do utworzenia diecezji tyńieckiej, obejmującej w uszczuplonej formie tereny byłej diecezji tarnowskiej.²² Papież Pius VII powołał ją do istnienia bullą *Studium paterni affectus* z 20. IX. 1821 r. W szóstym paragrafie tej bulli papież polecał przyszłemu ordynariuszowi nowej diecezji zorganizować seminarium diecezjalne w obrębie zabudowań poklasztornych w Tyńcu²³: *Cumque ad praescriptum Sacri Concilii Tridentini pro cleri educatione et institutione seminarium puerorum ecclesiasticum ab episcopo libero regendum ac administrandum erigi debeat, ubi sexaginta vel plures etiam alantur alumni prout huiusce Dioecesi necessitas et utilitas postulabit. Nos aptas illas aedes cum sufficienti bonorum dotatione a supralaudato*

²⁰ Rechowicz, Zagadnienie powołań, s. 221 — ADT, ACT, 1801, protokół sesji konsystorza.

²¹ ADT, Protocolla gestionis Vicariatus Vetero-Sandecensis, 1810—1821.

²² Kumor, Dzieje, s. 75—77.

²³ Na skutek kasaty w 1816 r. klasztor ten był opuszczony. Ks. Chotkowski pisze, że ks. Bayer przyczynił się do zniesienia klasztoru, gdyż miał nadzieję zostać biskupem i tam upatrzył sobie siedzibę. Zob.: Ostatnie lata Benedyktynów w Tyńcu, Kraków 1900, s. 74. Podobnie Wiktor Bazieliuch, Parafialni proboszczowie starosądecki, „Nasza Przeszłość“ 9 (1959), s. 131.

*imperatore ac rege liberaliter destinatus pro ipsius seminarii erectione, ac stabili existentia perpetuum constituimus.*²⁴

Biskupem tynieckim został wiedeński profesor dogmatyki, a w latach 1806—1809 przeor tyniecki i profesor UJ Grzegorz Tomasz Ziegler.²⁵ Jego bulla prekonizacyjna *Apostolatus officium* z dnia 25 kwietnia 1822 r. przypominała mu również sprawę seminarium. Toteż po otrzymaniu sprawozdania ze Starego Sącza o stanie diecezji potraktował on tę sprawę jako jedną z najpilniejszych. Nie ma śladu, by biskup Ziegler wydał dokument erekcyjny seminarium; z pewnością uznał on postulat bulli papieskiej jako oficjalną erekcję tej ważnej instytucji diecezjalnej.

W planach biskupa było założenie studium filozoficznego w Tarnowie lub w Bochni, a teologicznego w Tyńcu.²⁶ Jeszcze przed przyjęciem sakry biskupiej zwrócił się do władz lwowskich o utworzenie w Bochni zakładu filozoficznego w celu zwiększenia ilości kleru w diecezji tynieckiej. Gubernium zażądało wtedy uzasadnienia potrzeby założenia takiego zakładu oraz przedłożenia bilansu zmian stanu liczbowego duchowieństwa w ostatnich latach.²⁷ Już 26. VII. biskup przesłał wymagane pismo, w którym powołując się na polecenie cesarskie dotyczące pomnożenia ilości kleru w diecezji, wskazując na brak proboszczów w 25 parafiach, brak wielu wikariuszy, uzasadniał konieczność otwarcia takiego zakładu w diecezji. Uzasadniał też w tym piśmie wybór miasta Bochni na siedzibę uczelni centralnym jej położeniem w diecezji, łatwością dojazdu dla młodzieży oraz postawą mieszczan, gotowych przeznaczyć na ten cel odpowiednie budynki.²⁸

Oprócz skrzętnych zabiegów o założenie seminarium, biskup podjął próbę zwiększenia liczby duchowieństwa w inny sposób. Przyjmował chętnie zgłaszających się kapłanów i kandydatów do kapłaństwa z Austrii, Węgier i Czech, jeśli tylko wyrazili chęć pracy w diecezji tynieckiej i mieli zgodę swojego biskupa. Sam także zwracał się w tej sprawie do wielu biskupów. Również kapłani i klerycy, którzy przeszli z diecezji tarnowskiej czy wikariatu starosądeckiego do diecezji lwowskiej zwracali się z prośbą do biskupa Zieglera o przyjęcie ich do diecezji tynieckiej jako macierzystej. Wielu kandydatów do kapłaństwa zgłaszało się także z terenu diecezji.²⁹

Kandydatów było coraz więcej, ale brakowało jeszcze budynków, profesorów i funduszy potrzebnych do zorganizowania seminarium. To,

²⁴ Kumor, *Dzieje*, s. 157; Bullerii Romani Contin. Romae 1853, t. XV, p. 449—451.

²⁵ Eduard Hosp, *Ziegler*, s. 59 i n.

²⁶ Kumor, *Dzieje*, s. 78.

²⁷ ADT, Acta Consistorii Tynecensis (dalej cyt. ACTyn) fasc. 1822, pismo gub. datowane: Lwów, 13. VI. 1822.

²⁸ ADT, ACTyn. 1822, pismo Zieglera dat. w Wiedniu, 26. VII. 1822.

²⁹ ADT, ACTyn. 1822, prośby o przyjęcie do seminarium i diecezji.

co było jeszcze w mocy biskupa, to zwerbowanie profesorów. Skorzystał więc z różnych znajomości i przyjaźni. W krótkim też czasie mógł donieść gubernium lwowskiemu, że profesory są już gotowi rozpocząć wykłady. Ale władzom galicyjskim nie spieszyło się. Długo zastanawiały się nad wyznaczeniem miejsca, budynków i funduszków. Korespondencja między biskupem a gubernium i Wiedniem dotycząca tej kwestii przeciągała się i narastała.³⁰

Po przyjęciu sakry biskupiej 29 czerwca 1822 r. biskup Ziegler przybył do Tyńca. 18 sierpnia dokonał uroczystego ingresu do katedry tyńnickiej. Niestety, stan zabudowań byłego klasztoru, stojących od 5 lat pustką nie był zadowalający i sprawiał przygnębiające wrażenie. Biskup przekonał się, że w takich warunkach nie da się zorganizować kapituły, konsystorza i seminarium. Warunki geograficzne również nie sprzyjały tworzeniu z Tyńca ośrodka diecezji, z czego biskup Grzegorz Tomasz zdawał sobie sprawę jeszcze przed przybyciem do diecezji. Trzeba było rozglądać się za miejscem bardziej odpowiednim. Już w sierpniu zwrócił się biskup w tej sprawie do gubernium, wskazując na trudny dostęp do Tyńca, zły stan budynków, wielkie koszty reperacji i adaptacji zabudowań do nowych celów oraz na prawie zupełną niemożliwość pomieszczenia w tych budynkach siedziby biskupa z konsystorzem, kapitułą, seminarium i naukowym instytutem filozoficzno-teologicznym.³¹

Przychylny stosunek cesarza Franciszka i zachęta arcybiskupa Wiednia Firmiana skłoniły biskupa Zieglera do starań o założenie na terenie diecezji w pełni zorganizowanego seminarium. Zamiar swój postanowił zrealizować jak najszybciej. Jako bezwzględnie konieczne uważał otwarcie seminarium przynajmniej dla ostatniego rocznika już w październiku 1822 r.³² Władze państwowe nie były jednak skore do tak szybkiego działania. Po stwierdzeniu trudnych warunków lokalowych w Tyńcu, zastanawiano się nad wybraniem odpowiedniego miasta na siedzibę biskupa. Przedkładano we Lwowie i Wiedniu szereg wariantów rozwiązania w najkorzystniejszy sposób dla funduszu religijnego. Propozycje obracały się wokół kilku miast: Bochni, Myślenic, N. Sącza i Tarnowa. Ze względu na gimnazjum i możliwość pomieszczeń w gubernium i w Wiedniu przechylano się na stronę Tarnowa.³³ Sam biskup zachę-

³⁰ ADT, ACTyn. 1822 i 1823.

Hosp, Ziegler, s. 64 i n.

³¹ ADT, ACTyn. 1822, pismo dat. w Tyńcu 8. VIII. 1822, 19. VIII i 26. VIII.

³² Hosp, Ziegler, s. 76.

³³ Za Tarnowem opowiadał się też radca państwa Stifft.

Hosp, Ziegler, s. 77.

Kumor, Dzieje, s. 81 i n.

cany przez bocheńskiego proboszcza Piusa Riegera, dawnego kolegę z Krakowa, przechylał się na rzecz Bochni, której centralne położenie dostrzegał jeszcze przed przybyciem do diecezji.

Wreszcie w październiku 1822 r., nie czekając na decyzję władz, przeniósł się biskup do Bochni, powiadomiwszy o tym cesarza, który wyraził zgodę.³⁴ Zamieszkał w wynajętym domu przy Rynku. Równocześnie starał się zorganizować w Bochni studium filozoficzne i teologiczne, a także uzyskać zgodę na budowę seminarium.

Już 1. X. 1822 konsystorz biskupi powiadomił gubernium o możliwości rozpoczęcia I kursu studium filozoficznego oraz przesłał wykaz studiów, studentów i personelu wychowawczego.³⁵ Gubernium nie spieszyło się z odpowiedzią, więc ks. Rieger przy współudziale ks. Jana Miki, katechety w Bochni i innych profesorów rozpoczął zajęcia; ale zamiast uznania spotkało go za to surowe upomnienie z gubernium (22. XI.), a potem z Wiednia (w lutym 1823), po czym nakazano rozwiązać tę „nielegalną i skandaliczną instytucję“. Studium nie utrzymało się.³⁶

Trwałym natomiast osiągnięciem było zorganizowanie w Bochni studium teologicznego dla IV kursu kleryków. Przeznaczono na ten cel pomieszczenia klasztoru poddominikańskiego przy Rynku. 12. X. wysłano pismo do Konsystorza lwowskiego z zawiadomieniem, że prowizoryczny Instytut w Bochni został otwarty. W piśmie tym Konsystorz tyniecki prosi o polecenie rektorowi seminarium lwowskiego, by wysłał alumnów tynieckich z IV kursu do Bochni. Na polecenie gubernium sześciu teologom diecezji tynieckiej wypłacono kosztą podróży i wyżywienia na trzy dni, po czym wyprawiono ich do Bochni.³⁷

15 listopada 1822 r. Seminarium Episcopale Tynecensis in Bochnia rozpoczęło swe życie. W dniu otwarcia było 7 alumnów, wkrótce jednak liczba wzrosła do 10.³⁸ Pierwszym rektorem został ks. Andrzej Rainer, były adiunkt biskupa Zieglera na uniwersytecie wiedeńskim. Oficjalnie ks. Rainer tytułował się wicerektorem, gdyż jako rektor seminarium i dyrektor studium występował biskup. Równocześnie ks. Rainer objął wykłady z teologii pastoralnej. Pierwszym wykładowcą katechetyki i metodyki był ks. Jan Machaczek, a następnie kanclerz ks. Walenty Kostkowicz.³⁹ Ze względu na przeciążenie ks. Kostkowicza zajęciami w kance-

³⁴ Hosp, Ziegler, s. 64—65.

ADT, ACTyn. 1822.

³⁵ Hosp, Ziegler, s. 77,

ADT, ACTyn. 1822.

³⁷ ADT, ACTyn. 1822, pismo kons. tyn. lwowskiego z 12. X, pismo kons. tyn. do gub. z 14. X, pismo gub. do kons. tyn. 17. X. 1822.

³⁸ ASDT, *Consignatio alumnorum eorumque calculorum Seminarii Episcopali Tynecensisi a prima eius existentia* 15. Nov. 1822.

³⁹ ADT, ACTyn. 1823, pismo gub. z 8. VIII. 1823.

larii konsystorskiej, wykłady tych przedmiotów objął wkrótce ks. Michał Porębski, który został pierwszym ojcem duchownym.⁴⁰

Ponieważ seminarium nie było w pełni zorganizowaną instytucją, częściej zwano je alumnatem. Jako zaś uczelnia teologiczna nosiło nazwę „Studium Teologicznego Pastoralistów“. Ta tymczasowa forma seminarium przetrwała w Bochni do 1826 r., aż do przeniesienia stolicy biskupa do Tarnowa. Nie przewidywał tego biskup Ziegler, który wciąż z całą energią dążył do zorganizowania pełnego seminarium, toteż bolał bardzo nad przedłużaniem się stanu prowizorycznego. Nie mogąc się doczekać decyzji co do siedziby biskupa i seminarium, starał się ściągnąć do Bochni III kurs teologii.⁴¹ Fakt, że klerycy jego diecezji studiowali rozproszeni po różnych seminariach nie mógł budzić w nim zadowolenia.⁴² Tymczasem gubernium sprzeciwiało się wszelkim zmianom wskazując na koszty z tym związane i na mające się dokonać przeniesienie biskupstwa do Tarnowa.⁴³ Trudności lokalowe, zwiększenie się liczby alumnów nawet na IV kursie i ciągła myśl o utworzeniu pełnego seminarium powodowały, że biskup i seminarium prawie co roku szukali w Bochni nowej siedziby.⁴⁴ Pod wpływem tych trudności ze znalezieniem pomieszczeń w Bochni i pod wpływem niektórych księży biskup doszedł do wniosku, że Tarnów będzie najodpowiedniejszym miejscem na siedzibę biskupstwa, tym bardziej, że miał już tradycję stolicy biskupiej.

Plany stabilizacji biskupstwa i innych instytucji diecezjalnych w Nowym Sączu (seminarium miało się mieścić w klasztorze ponorbertańskim i kamienicy Wójcikowskich) czy w Myślenicach (mieszkańcy ofiarowali pomoc w urządzeniu siedziby biskupa i seminarium) nie zyskały poparcia. Po długich wreszcie wahaniach i rozważaniach władze państwowe wystąpiły do Rzymu z postulatem przeniesienia stolicy diecezji tynieckiej do Tarnowa, na co papież Leon XII zezwolił bullą *Sedium episcopatum translationes* z 23. IV. 1826 r.⁴⁵

Po przeniesieniu się do Tarnowa biskup Ziegler zamieszkał w zakupionym przez siebie pałacu Sanguszków w pobliżu katedry. Zaraz też zaczął starania o umieszczenie dwóch roczników seminarzystów w Tarnowie, zanim zostanie wybudowany gmach seminarium.⁴⁶ I znów

⁴⁰ Ks. Adam Nowak, Sylwetki biograficzne profesorów seminarium duchownego w Tarnowie, III: Teologia pastoralna i homiletyka „Currenda“ 109 (1959), s. 314.

⁴¹ ADT CTyn. 1824, pismo do gub. 9. VI.

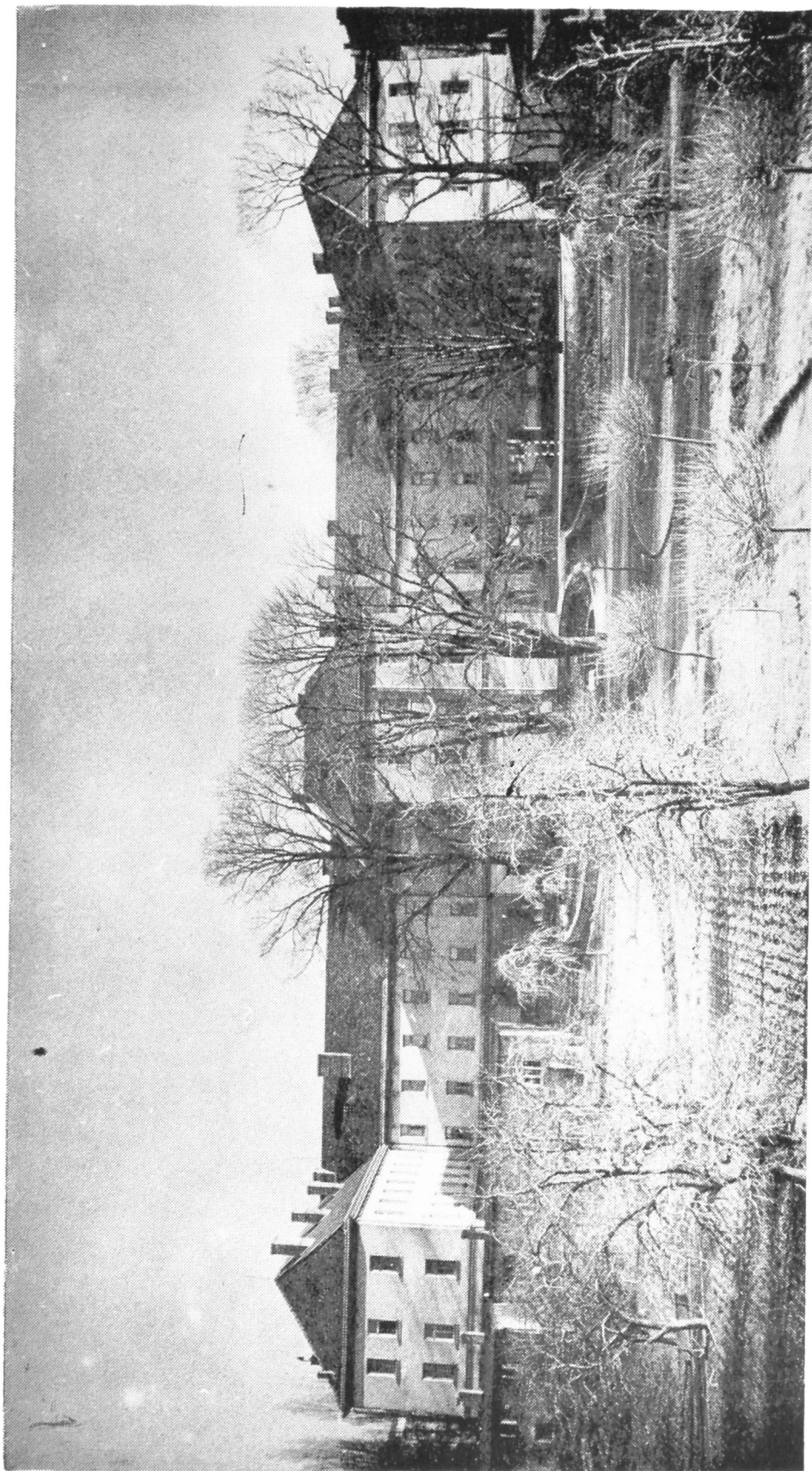
⁴² Ks. Jan Pączek, Biskup Grzegorz Tomasz Ziegler jako organizator diecezji tynieckiej (tarnowskiej), „Prawo Kanoniczne“ 12 (1969) nr 3—4, s. 155.

⁴³ ADT ACTyn. 1824, pismo gub. dat. 3. IX. 1824.

⁴⁴ ADT, ACTyn. 1822—1825.

⁴⁵ Kumor, Dzieje, s. 80 i n. 159—162.

⁴⁶ ADT, ACT Tarnoviensis (dalej cyt. ACT), pismo dat. Bochnia, 9. VI. 1825.

Budynek Seminarium (widok od ogrodu)

spotkał się z odmową władz. Zdołał tylko uruchomić, podobnie jak w Bochni, studium pastoralistów umieszczone wraz z alumnatem w klasztorze bernardynów. Zezwolenie na budowę seminarium uzyskał w 1825 roku (jeszcze przed ogłoszeniem bulli papieskiej). Budowa miała się odbyć w drodze licytacji (tzn. kto wybuduje najtaniej) zaraz po przeniesieniu stolicy diecezji.⁴⁷ Ale na tym się skończyło.

Wkrótce po przeniesieniu stolicy diecezji i zorganizowaniu studium pastoralistów w Tarnowie, biskup Ziegler przeniósł się na biskupstwo linckie.⁴⁸ Z chwilą jego wyjazdu sprawa budowy seminarium utknęła na martwym punkcie aż do roku 1832.

Przez cały czas swych rządów biskup Grzegorz Tomasz nie mógł zrealizować w pełni zalecenia bulli papieskiej erygującej diecezję tyńską odnośnie do utworzenia seminarium. Przez całe 6 lat jego pobytu w Galicji w seminarium diecezjalnym mieścił się tylko jeden rocznik obejmujący kilkunastu alumnów, a nie 60 czy więcej, jak polecała bulla. Biskup nie mógł tego zalecenia zrealizować, gdyż napotykał na wielkie przeszkody ze strony władz gubernium. Choć nie mógł założyć seminarium o pełnym kształcie zakreślonym przez bullę papieską, zaradził pałącym potrzebom nowych kadr duchowieństwa w inny sposób: przyjmował do diecezji zgłaszających się kapłanów z innych terenów, angażował do pracy duszpasterskiej zakonników, przyjmował kandydatów do kapłaństwa i umieszczał ich w innych seminariach. Toteż mógł w 1826 r. napisać do Wiednia, że ma około 100 kandydatów do stanu duchownego: jedną grupę w Wiedniu, drugą w Ołomuńcu, trzecią w Przemyślu, czwartą we Lwowie, a najstarszy rocznik w Tarnowie.⁴⁹

BUDOWA GMACHU SEMINARYJNEGO W TARNOWIE

Po wyjeździe biskupa Zieglera z diecezji wikariusz kapituły ks. Jan Fukier nie mógł zająć się realizacją budowy seminarium. Odnowienie katedry i remont pałacu biskupiego absorbowały go całkowicie. Zresztą gubernium lwowskie nie liczyło się zbyt z tymczasowym rządcą diecezji.

Budowa seminarium ruszyła naprzód dopiero w r. 1832 po objęciu diecezji przez biskupa Franciszka Pisztkę.⁵⁰ Z pomocą przyszedł mu arcyksiążę Ferdynand Karol d'Este, gubernator Galicji, który 21. II. 1833 r. wystosował ostre upomnienie do władz niższych w tej sprawie

⁴⁷ ADT, ACT, 1826, pismo gub. z 13. XII. 1825.

⁴⁸ Hosp, Ziegler, s. 91 i n.

⁴⁹ Ks. Jan Pączek, Biskup Grzegorz Tomasz Ziegler (patrz odn. 42, str. 156).

⁵⁰ Jest to spolszczona forma czeskiego nazwiska Pisztek, którym podpisywał się biskup.

i przez cały rok wciąż o niej przypominał. Dość obfita korespondencja między biskupem Pisztkiem a władzami lwowskimi pozwala zorientować się, jak trudne były początki tej budowy, która miała rozpocząć się jeszcze w 1825 roku.⁵¹

Zezwolenie na budowę, plany i część materiałów budowlanych uzyskał już biskup Ziegler.⁵² Starał się też o objęcie prowadzenia budowy, gdyż licytacje, jakie gubernium miało zwyczaj ogłaszać, prowadziły do niesolidnego wykonywania. Budowniczy bowiem zwracał uwagę, by wykonanie robót odbyło się przy jak najmniejszych kosztach.

Biskup Pisztek w trosce o solidne wykonanie budowy również zwrócił się z prośbą o przekazanie mu jej kierownictwa do arcyksięcia Ferdynanda, gubernatora Galicji, na co ten zgodził się.⁵³

Początkowo zamierzano umieścić w budynku seminaryjnym tylko studium teologiczne. W 1834 r. zgodzono się na umieszczenie w tym samym gmachu studium filozoficznego, choć w oddzielnych pomieszczeniach.⁵⁴

Ale mimo wszystkich planów i przygotowań nie było jeszcze terenu pod budowę. 13 marca 1834 r. ks. Rainer został wydelegowany jako komisarz duchowny do zakupu gruntu i placu (pięć i pół morga) pod seminarium od funduszu szpitalnego. Zanim jednak transakcja doszła do skutku, 16. III. zjawiła się u biskupa delegacja mieszczan z protokolarnym oświadczeniem, że miasto przeznaczą bezpłatnie na budowę seminarium grunt o obszarze 6 morgów z folwarków Podwale i Dyksónówka (dawnej własności kościelnej zakupionej przez miasto). Mieszczanie otrzymali za to pochwałę pisemną od arcyksięcia Ferdynanda.⁵⁵

Kierownictwo budowy objął sam biskup. Dostawy materiałów budowlanych, np. kamienia, wykonywali chętnie chłopci z okolicznych wsi. Koszty budowy pokrywało gubernium z funduszu religijnego. Toteż o każdy drobiazg w budowie trzeba było zwracać się do gubernium.⁵⁶

Kiedy budowę zaczęto? Prawdopodobnie w październiku 1835 r. położono kamień węgielny. Budowa trwała 3 lata. Zmiany zachodzące w zarządzie seminarium, np. zmiana rektora w 1834 r. czy w zarządzie diecezji bez wątpienia wpływały hamująco na przebieg budowy. W 1836 r. diecezję objął nowy biskup, dotychczasowy dyrektor wydziału teologicznego na uniwersytecie lwowskim i administrator diecezji lwowskiej,

⁵¹ ADT, ACT, 1833—1838.

Teki ks. R. Sitki, odpisy z APL: APr. Gub. nr 285/ggg, nr 854/ggg, nr 1124/ggg, 1833.

⁵² ADT, ACT, 1826—1827.

⁵³ ADT, ACT, 1834, pismo kons. tarn. do gub. dat. Tarnów, 10. III. i 11. III.

⁵⁴ ADT, ACT, 1834, pismo gub. dat. Lwów, 28. II. 1834.

ADT, ACT, fasc. 1834, pismo dat. Wiedeń, 24. III. 1834.

⁵⁶ ADT, ACT, fasc. 1834 i 1835, pismo gub. z 28. XI. 1834, 8. I. 1835, i in.

Franciszek Zachariasiewicz.⁵⁷ 12. V. 1836 r. dokonał uroczystego ingresu do katedry tarnowskiej. Pod czujnym okiem nowego biskupa budowa postępowała szybko naprzód. W listopadzie 1837 r. budynek był gotowy. Władze poleciły biskupowi przejęcie budynku.⁵⁸ Ze względu na liczne braki w urządzeniach wewnętrznych oddanie budynku zarządowi seminarium nastąpiło o rok później, 1. IX. 1838. W 1837 roku otwarto na parterze tylko studium filozoficzne.⁵⁹

W chwili otwarcia pełnego seminarium rektorem był ks. Michał Król, profesor nauk biblijnych i języków orientalnych na Uniwersytecie Lwowskim, który objął to stanowisko 8. V. 1837 r. Był on trzecim już z kolei rektorem od początku istnienia seminarium, ale pierwszym rektorem polskiego pochodzenia. Jego poprzednik, ks. Andrzej Ostrawski, był Czechem. Na prośbę arcybiskupa Pisztko został on powołany na stanowisko referenta do spraw religijnych przy gubernium lwowskim.⁶⁰

W uroczystej inauguracji pierwszego roku akademickiego w nowym gmachu seminaryjnym po raz pierwszy wzięli udział alumni wszystkich roczników, pełny skład przełożonych i pełne kolegium profesorskie.

Alma Mater Tarnoviensis rozwinęła swe skrzydła, pod którymi odtąd wyrastają wciąż nowe, liczne szeregi kapłanów.

ZAŁĄCZNIKI

I. Wykaz przełożonych i profesorów Seminarium Duchownego w Tarnowie w latach 1822—1838

1. *Rektorzy:*

Ks. Andrzej Rainer (1822—1834)

Ks. Andrzej Ostrawski (1834—1837)

Ks. Michał Król (1837—1845)

2. *Ojcowie duchowni:*

Ks. Michał Porębski (Porembski 31. V. 1823—1826)

Ks. Andrzej Ostrawski (1826—1834)

Ks. Franciszek Auerhann (1834)

Ks. Wawrzyniec Bielański (1835—1836)

Ks. Feliks Sosnowski (1836—1838)

Ks. Franciszek Karkoszka (1. IX. 1838)

3. *Wykładowcy:*

a) teologia pastoralna

Ks. A. Rainer (1822—1834)

Ks. W. Bielański (1834—1836)

Ks. F. Sosnowski (1836—1838)

Ks. J. Wilczek (1838)

⁵⁷ L. Finkel-Starzyński, Historia Uniwersytetu Lwowskiego, Lwów 1894, s. 166.

⁵⁸ ADT, ACT, fasc. 1837, pismo gub. z 10. XI. 1837.

⁵⁹ ADT, ACT, fasc. 1837, pismo z 30. XI. 1837; 24. III., 29. III. 1838.

⁶⁰ ADT, ACT, pismo bpa do gub. dat. Tarnów, 13. IV. 1837, 14. IV., 6. V. 1837.

b) katechetyka i metodyka

Ks. Jan Machaczek (1822)

Ks. Walenty Kostkiewicz (1823)

Ks. Michał Porębski (1823—1826)

Ks. Andrzej Ostrawski (1826—1834)

Ks. F. Auerhann (1834—1837)

Ks. M. Król (1837)

Ks. Roman Przygodzki (1838)

Ks. Jakub Jaworski (1839)? — schem. 1839 nie wymienia go dopiero schem. 1840)

II. Wykaz przełożonych i profesorów Seminarium w roku 1838/39

1. *Przełożeni:*

a) rektor: Ks. Michał Król

b) wicerektor: Ks. Józef Matuziński

c) prefekci studiów:

Ks. Ignacy Antecki

Ks. Klemens Popiel

d) ojciec duchowny: Ks. Franciszek Karkoszka.

2. *Wykładowcy:*

a) historia Kościoła i prawo

Ks. dr F. Sosnowski

b) Stary Testament

Ks. dr A. Gałęcki

c) Nowy Testament

Ks. dr Walerian Serwatowski (z diec. lwowskiej)

d) dogmatyka

Ks. dr J. Dziubasik

e) teologia moralna

Ks. A. Heer

f) teologia pastoralna:

Ks. J. Wilczek

g) katechetyka i metodyka

Ks. Jakub Jaworski (?)

h) homiletyka

Ks. dr Fr. Sosnowski

III. *Alumni:*

W ciągu 16 lat istnienia alumnatu i Studium Teologicznego Pastoralistów liczba alumnów stopniowo wzrastała, jak na to wskazuje podane zestawienie na podstawie *Consignatio alumnorum 1822—1828* oraz schematyzmów diecezjalnych:

1822/23 — 10

1830/31 — 14

1823/24 — 10

1831/32 — 14

1824/25 — 15

1832/33 — 19

1825/26 — 17

1833/34 — 17

1826/27 — 16

1834/35 — 38

1827/28 — 17

1835/36 — 26

1828/29 — 15

1836/37 — 39

1829/30 — 15

1837/38 — 28

1838/39 — IV rok:	20
III rok:	21
II rok:	15
I rok:	16
II rok filozofii:	16
I rok filozofii:	13

ZUSAMMENFASSUNG

Die Arbeit beschreibt die Entstehung des geistlichen Seminars der Diözese Tarnów, die 1786 gestiftet, nach 1807 aufgehoben und 1821 wiederhergestellt wurde (anfänglich als Diözese Tyniec und seit 1826 wieder als Diözese Tarnów).

In den Jahren 1786—1807 wurden die Priesterkandidaten der Tarnower Diözese in Lwów (Lemberg) ausgebildet. Nach dem Studium kamen sie ins „Priesterhaus“ ihrer Diözese, wo sie unmittelbar für die Weihen vorbereitet wurden. Wahrscheinlich im Jahre 1797 begann der Bischof Janowski das Priesterhaus zu Tyniec in ein Diözesanklerikerseminar umzuwandeln. Dieses Vorhaben hatte aber nur eine kurze Lebensdauer.

In § 6 (Paragraf sechs) der Errichtungsbulle der Diözese Tyniec, die 1821 ausgestellt wurde, empfahl Papst Pius VII, auch ein bischöfliches Priesterseminar zu stiften. Deshalb ist diese Bulle als Errichtungsdokument des Tarnower Seminars anerkannt und gilt als Beleg für das 150-jährige Jubiläum des Instituts.

Die Empfehlung der Päpstlichen Bulle wurde jedoch nicht sofort verwirklicht, weil sich Tyniec als Bischofsitz ungeeignet erwies und eine neue Residenz der Diözese noch nicht gewählt worden war. Im Jahre 1822 gründete der Bischof Gregor Thomas Ziegler ein provisorisches Seminar in Bochnia, welches nur den 4. Jahrgang, die sogenannten Pastoralisten, umfasste. Als die bischöfliche Residenz 1826 nach Tarnów verlegt wurde, kam auch das provisorische Seminar dorthin und wurde dort im Bernhardinerkloster (Franziskaner) eingerichtet.

Ein vollständiges Seminar wurde erst 1838 eröffnet, nachdem das jetzige Gebäude des Priesterseminars fertiggestellt worden war.